

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
RESİM BOLÜMÜ

KADİM TÜRK GELENEKLERİNDE AĞAÇ KÜLTÜ

DİPLOMA ÇALIŞMASI KAPSAMINDA HAZIRLANAN ARAŞTIRMA VE

UYGULAMA RAPORU

HAZIRLAYAN

Muhammed Kadir AYKART

YÖNETEN

Doç. Muhammet TATAR

ERZURUM- 2023

İÇİNDEKİLER

GÖRSELLER DİZİNİ.....	III
TEŞEKKÜR.....	IV
ÖZET.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMA RAPORU

1.1. TÜRK MİTOLOJİSİNDE AĞAÇ	2
1.1.1. Türklerin Ağaç ile Mitolojik ve Tarihi Bağları	2
1.1.2. Kült Kavramı	4
1.1.3. Ağaç Kültü.....	5
1.1.4. Kültür Kavramı.....	5
1.1.5. Hayat Ağacı Üç Kozmik Âlem Arasındaki Bağ.....	5
1.2. AĞAÇ İNSAN İLİŞKİSİNİN TARİHSEL KÖKENİ VE AĞAÇ KÜLTÜNÜN DOĞUŞU	6
1.2.1. Türk Kültüründe Hayat Ağacı	6
1.2.2. Halı ve Kilimde Hayat Ağacı	11
1.2.3. Hayat Ağacı Motifli Kap	13
1.2.4. Kayın	14
1.2.5. Çam.....	15
1.2.6. Çınar	15
1.2.7. Söğüt.....	15
1.3. HAYAT AĞACININ KENT İMGESİ VE SEMBOL OLARAK KULLANILMASI	16
1.3.1 Türk Mimarisinde Hayat Ağacı	16
1.3.2. Bayterek Kulesi	16
1.3.3 9 Dallı Hayat Ağacı	17
1.4. İSLAMİYET İN KABULÜNDEN SONRAKİ DÖENM HAYAT AĞACI TASFİRLERİ	19
1.4.1. Erzurum Yakutiye Medresesi	19
1.4.2. Sivas Gök Medrese	20
1.4.3. Divriği Ulu Cami	21

1.5.RESSAMLAR IN GÖZÜNDEN DÜNYA AĞACI	21
1.5.1. Gustav Klimt'e Ait Eserde Görünen Hayat Ağacı	22
1.5.2. M.C. Escher Eserinden Hayat Ağacı	23
1.5.3. Bedri Rahmi Eyüpoğlu Eserin de Hayat Ağacı	24
1.5.4. Zeliha Kayahan Gözünden Hayat Ağacı	25

İKİNCİ BÖLÜM

UYGULAMA RAPORU

2.1. UYGULAMANIN YAPILIŞ GEREKÇESİ.....	27
2.2. UYGULAMANIN DÜŞÜNSEL YÖNÜ	27
KAYNAKÇA	29
RESİM.....	30
ÖZGEÇMİŞ	31

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. 17.yy. Azerbaycan Han Sarayı'nda Kullanılmış Bir Hayat Ağacı Tablosu.....	4
Görsel 2. Hayat Ağacı ve üç kozmik âlem.....	6
Görsel 3. 40x60 İznik Çini Hayat Ağacı.....	8
Görsel 4. İdil nehri kıyılarında yaşayan türk boylarının kutsal ağaç etrafında ritüel (Çubuksarı Tarih Müzesi).....	9
Görsel 5. Çubuksarı Tarih Müzesi'nden bir kurban töreni.....	10
Görsel 6. Kilimde görünen hayat ağacı motifi.....	12
Görsel 7. Hayat Ağacı motifi (Türkiye Kültür Portalı).....	12
Görsel 8. Domuztepe'de 'hayat ağacı' motifli kap.....	13
Görsel 9. Kayın Ağacı.....	14
Görsel 10. Bayterek Kulesi (Astana).....	17
Görsel 11. Saha Türkmenlerinin milli sembolü (Yakutistan).....	18
Görsel 12. 5 Kuruş'ta bulunan yaşam ağacı motifi.....	18
Görsel 13. Yakutiye Medresesi Hayat Ağacı Motifi (Erzurum).....	20
Görsel 14. Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Gök Medrese (Sivas).....	20
Görsel 15. Divriği Ulu Camii Hayat Ağacı Motifi.....	21
Görsel 16. Gustav Klimt, 1905-1908. Hayat Ağacı, 193,5×115 cm. Sulu Boya Çalışması.....	23
Görsel 17. M.C. Escher, Tree, woodcut print, 1919.....	24
Görsel 18. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Hayat Ağacı, Kumaş Üzerine Baskı, Yazma.....	24
Görsel 19-20 . Zeliha Kayahan, Hayat Ağacı Serisi, Karışık Teknik, 2021.....	26
Görsel 21-22. Zeliha Kayahan, Hayat Ağacı Serisi, Karışık Teknik, 2021.....	26
Görsel 23. "Hayat Ağaçları", Kağıt Üzerine Akrilik, (70 x70), 2023.....	30

TEŞEKKÜR

Çalıőmaya baőladıđımdan beri benden emeğini ve desteğini esirgemeyen gerek uygulama gerek araştırma kısmında yardımcı olan Doç.Muhammet TATAR Hocama teőekkürlerimi sunarım.

ÖZET

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana pek çok varlığı kutsal saymış, kutsal saydığı varlıkları yazıya, dile, dine, sanata dökerek günümüze ulaşmasını sağlamıştır. İnsanoğlu'nun bu kutsal saydığı şeylerden biri de ağaçtır .

Dünya üzerinde yaşayan en ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar ağaçlara, çok zengin anlamlar yüklenmiş ve ağaçlarla ilgili oldukça geniş bir inanış oluşturulmuştur. Aynı zamanda bu toplumlarda ağaçla ilgili sayısız mit ve efsane ortaya çıkmıştır, bu bağlamda ağaç, mitolojinin de en çok sevdiği ve sık sık kullandığı bir sembol olmuştur. Mitolojilerde çoğunlukla yer alan ağaçlar zeytin, akasya, meşe, defne, çam, selvi, sedir, kavak, palmiye, hurma, badem, çalıdır .Yeryüzünün en yaygın inançlarından biri olan ağaç kültürünün şekli kültürden kültüre farklılık göstermekle birlikte, genellikle benzer sembolik anlamlar yüklenmiş, insanlar onda öz hayatlarını ve ruhlarını bulmuşlardır. Ağaç sembolünün gerek dinler tarihinde, gerek mitolojide, gerekse folklor ve sanatta bu denli yoğun kullanılmasının sebebi olarak, ağacın görünüşü ve yapısından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Yaşayan her insan gibi, hep yukarı, göğe doğru uzanarak, çıkmak, boy atmak ve meyvelerini vereceği başa ulaşmak eğilimini ve özlemini gösterir. Ağaç, dünya kültürlerinde doğurganlığın, ölümsüzlüğün, şansın, bereketin, sağlığın, hastalıktan kurtulmanın sembolüdür. (Eliade, 2003: 424)

Tanrı ile iletişim ağaç yoluyla kurulmuştur. Tabiat olayları da ağaç vasıtasıyla düzene girmiştir. Ağaçlar yağmuru yağdırma veya durdurma, güneşin batması, ayın tutulması, sürüleri ve sığırları çoğaltma, kadınları kolayca doğurtma gücüne sahip bir varlık olarak düşünülmüştür . Ağaçlar insanoğlu için ruhsal, fiziksel ve öteki dünyanın sürekli olarak kutsallığını ve hayatı simgeleyen doğal bir form olmuştur ve genellikle tanrısallığı ya da dinsel bir oluşumu simgelemiştir . Dünya dinlerinde ağaç sembolizminde genellikle Tanrı bir ağaçta tezahür eder. Böylece ağaç, Tanrının yeryüzündeki sembolü olur. Bu nedenle insanoğlu, ağaçlara yakın olmaya çalışır, onlara bezler bağlayarak dilekte bulunur. Çeşitli faydaları, estetik özellikleri, sonbaharda kuruyup, baharda yeniden canlanmasıyla hayatın safhalarını temsil etmektedir. Çiçeği, meyvesi ve diğer özellikleriyle tarih boyunca insanların dikkatini çeken ağacın insan hayatının her safhasında kullanılması ona karşı özel bir ilgi uyandırmıştır. (Erbek, 1986)

İKİNCİ BÖLÜM

UYGULAMA RAPORU

2.1 UYGULAMANIN YAPILIŞ GEREKÇESİ

Diploma çalışmamın konusu olan Kadim Türk Gelenkelinde Ağaç Kültü yapmamdaki neden çok küçük yaşlarda Türk tarih birmine olan ilgimden kaynaklanır. Kadim Türk tarihini araştırırken atalarımız olan orta asyada yaşayan kadim Türklerin dini olan şamanizm yani Göktanrı inancını görmekteyiz. Bu şamanizm dinindeki saygı duydukları ağaç figürünü görmekteyiz. Türkler Orta Asyada göçebe hayatı ile yani tabiat ve doğa ile içiçe yaşadıkları bilinmektedir. Günümüzde hala Türklerin göçebe hayatı yaşadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte ağaçta olan derin sevgi ve saygıyı hissetmekteyiz.

Bu diploma çalışmamda sayın hocamın konu önerisinden Türklerde ağaç kültürünü yani ağaç ile insan ilişkisini veriler ışığında kitap kaynaklarını kullanarak böyle bir çalışma yapmaya karar verdim.konudaki ağaç figürünü farklı sembollerle ve farklı kültürler yapılarında anlatmaya çalıştım. Eski Türklerde ağaca duyulan derin saygı ve sevgiye günümüzde yederi kadar önem verilmemektedir. Dolayısıyla kadim geleneklerden gelen ağaç insan ilişkisini tekrardan gündeme getirmek istedim.

2.2 UYGULAMANIN DÜŞÜNSEL YÖNÜ

projeyi uygulamayı düşündüğümde, atölye hocamın önerisiyle okuduğum Pervin ergün'ün yazdığı "Türk Kültülünde Ağaç Kültü" bu kitabını okuyarak farklı coğrafyalarda yaşamış olan Türklerin ağaca olan sevgisi ve ilgisi beni çok etkilemişti burdan okuduğum bilgileri özetleyerek kadim ağaç kültürünü tekrardan ön plana çıkararak dikkatleri bu konu üzerine yoğunlaştırmak istedim.

Bu diploma projesinde dokuz adet ağacı bir araya getirerek bir kültür birlikteliği oluşturmaktı. Dokuz farklı kültürden oluşan ağaçların bir araya getirilmesi, çeşitlilik, birlikte yaşama ve birlikte hareket etme kavramlarını ifade edebilir. Her bir ağaç, temsil ettiği kültürü ve kökeni simgelerken, bir araya gelmeleri de farklı kültürlerin bir arada uyum içinde var olabileceğini gösterir.

Bu bir araya gelme, kültürel bir sentez veya birliktelik anlamına gelebilir. Farklı kültürlerin birbirlerini anlamaya çalışması, saygı göstermesi ve birbirinden öğrenmesi, toplumun daha zengin, kapsayıcı ve hoşgörülü bir yapıya sahip olmasını sağlar. Bu aynı zamanda ortak değerlerin paylaşılması, ortak amaçlara yönelme ve işbirliği anlamına da gelebilir.

Dokuz farklı kültürün bir araya gelmesi, çeşitliliği kutlama ve birlikte yaşama iradesini vurgulama açısından güçlü bir mesaj iletebilir. Her bir ağacın kendine özgü özellikleri ve katkıları olduğu gibi, bir araya gelerek daha güçlü bir yapı oluştururlar.

Bu görsel aynı zamanda Türk halklarının tarihi ve kültürel bağlarını da vurgulayabilir. Türk halklarının ortak kökeni ve Orta Asya'dan gelen bir geçmişi paylaşmaları, bu farklı kültürlerin bir araya gelmesini daha anlamlı kılar.

Sonuç olarak, dokuz farklı kültürün bir araya gelmesi, çeşitlilik, birlikte yaşama, hoşgörü ve işbirliği değerlerini vurgulayan güçlü bir mesajı ifade edebilir. Bu görsel, kültürel zenginlik ve birlikte var olma iradesini yansıtırken, farklılıkların bir araya gelerek güçlü bir toplum oluşturabileceğini gösterir.

RESİM

Görsel 23. "Hayat Ağaçları", Kağıt Üzerine Akrilik, (70 x70), 2023

KAYNAKÇA

- AKCAN, A. (2020). Türk mitolojisinde ağaç kültü. *Sanat karnavalı*, 6-9.
- Arslan, S. (2014). Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı. *dergipark*, 59-61.
- BALTACI, H. (2020). TÜRK MİTOLOJİSİNİN PLASTİK SANAT ESERLERİNE YANSIMASI. *Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 88-89.
- GÜNDOĞDU, Ş. (2022, 05 10). *Traktus kültür*. Traktus kültür: <https://www.traktuskultur.com> adresinden alındı
- ışık, S. (2020). Hayat Ağacı ve Kutsal Ağaçlar. *Uluslararası Beşeri Birimler ve Eğitim Dergisi*, 547-549.
- SAKARYA, S. A.-M. (2015). HAYAT AĞACI SEMBOLİZMİ. *Internation Journal Cultural and Social Studies*, 5-12.
- Ağaç, S. Sakarya, M.(2015). Hayat Ağacı Sembolizmi, International Journal Of Cultural And Social Studies (Intjcss) December, Volume 1.
- Bayat, B.(2016).Türk Mitolojik Sistemi II, Ötüken Neşriyat Yayın Evi.
- Eliade, M.(1993). Mitlerin Özellikleri, Çev: Sema Rifat, İstanbul: Simavi Yayınları.
- Eliade, M.(1999). *Şamanizm*,(İsmet Birkan), İstanbul: İmge Yayınları
- Erbek G (1986).“ Hayat Ağacı Motifi II” *Antika Dergisi*, Sayı: 16, İstanbul.
- Ateş M (2000). *Mitolojiler ve Semboller Ana Tanrı ve Doğurganlık Sembolleri*, İstanbul.